

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش های سیاسی

بررسی رخدادهای ایران پس از انقلاب اسلامی (۱۱)

سال یازدهم انقلاب-۱۳۶۸

فرآورده‌های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش های زیر در دسترس است:

– وب سایت خبرگزاری صداوسیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: دارابی

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۳	.....	مقدمه
۴	.....	اهم رخدادهای سال یازدهم انقلاب
۵	.....	امام خمینی(ره) و عزل آقای منتظری
۶	.....	رحلت بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران و آغاز رهبری آیت الله خامنه‌ای
۸	.....	بازنگری قانون اساسی
۹	.....	ریاست جمهوری هاشمی رفسنجانی
۱۰	.....	کشف شبکه جاسوسی آمریکا در ایران
۱۰	.....	تصویب و اجرای برنامه پنج ساله اول توسعه کشور
۱۱	.....	آغاز به کار نخستین خط کشتیرانی ایران در دریای خزر
۱۱	.....	تشکیل وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح
۱۱	.....	آغاز فعالیت رسمی جمعیت زنان جمهوری اسلامی ایران
۱۲	.....	جمع بندی

بهمن‌امسال، انقلاب اسلامی ایران چهل ساله می‌شود. این انقلاب در چهار دهه گذشته با مسائل و حوادث گوناگونی مواجه بوده و در عین حال دستاوردهای بسیاری داشته است. برای فهم قدرت و عظمت انقلاب، شناخت زمینه‌های شکل‌گیری و ویژگی‌های منحصر به فرد آن و وقایعی که از سر گذرانده ضروری است. بر این اساس بنا داریم در چهل شماره، تاریخ ۴۰ ساله انقلاب را بررسی کنیم. این شماره به تحولات و مسائل سال یازدهم انقلاب که سال وداع با امام راحل نام گرفته است، اختصاص دارد. ارتحال امام خمینی(ره) و انتخاب آیت‌ا... خامنه‌ای به رهبری انقلاب اسلامی مهم‌ترین رخداد سال ۱۳۶۸ بود. در این سال همچنین قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بازنگری شد. ریاست جمهوری هاشمی رفسنجانی و تصویب برنامه پنج ساله اول توسعه کشور از دیگر مسائل مهم سال ۱۳۶۸ بود. در مطلب پیش رو به اختصار به این مسائل پرداخته می‌شود.

■ امام خمینی(ره) و عزل آقای منتظری

نخستین روزهای سال ۱۳۶۸ امام (ره) در نامه‌ای به آقای منتظری، صلاحیت ایشان را برای تصدی رهبری نظام جمهوری اسلامی رد کردند: "از آنجا که روشن شده است که شما این کشور و انقلاب اسلامی عزیز مردم مسلمان ایران را پس از من به دست لیبرال‌ها و از کانال آنها به منافقین می‌سپارید، صلاحیت و مشروعیت رهبری آینده نظام را از دست داده‌اید.... والله قسم، من از ابتدا با انتخاب شما مخالف بودم، ولی در آن وقت شما را ساده‌لوح می‌دانستم که مدیر و مدبر نبودید ولی شخصی بودید تحصیل کرده که مفید برای حوزه‌های علمیه بودید و اگر این‌گونه کارهاتان را ادامه دهید مسلماً تکلیف دیگری دارم و می‌دانید که از تکلیف خود سرپیچی نمی‌کنم. والله قسم، من با نخست‌وزیری بازرگان مخالف بودم ولی او را هم آدم خوبی می‌دانستم. والله قسم، من رأی به ریاست جمهوری بنی‌صدر ندادم و در تمام موارد نظر دوستان را پذیرفتم.^۱

۱. متن نامه امام(ره): جناب آقای منتظری- با دلی پر خون و قلبی شکسته چند کلمه ای برایتان می‌نویسم تا مردم روزی در جریان امر قرار گیرند. شما در نامه اخیرتان نوشته اید که نظر تو را شرعاً بر نظر خود مقدم می‌دانم؛ خدا را در نظر می‌گیرم و مسائلی را گوشزد می‌کنم. از آنجا که روشن شده است که شما این کشور و انقلاب اسلامی عزیز مردم مسلمان ایران را پس از من به دست لیبرال‌ها و از کانال آنها به منافقین می‌سپارید، صلاحیت و مشروعیت رهبری آینده نظام را از دست داده‌اید. شما در اکثر نامه‌ها و صحبت‌ها و موضع‌گیری‌هایتان نشان دادید که معتقدید لیبرال‌ها و منافقین باید بر کشور حکومت کنند. به قدری مطالبی که می‌گفتید دیکته شده منافقین بود که من فایده‌ای برای جواب به آنها نمی‌دیدم. مثلاً در همین دفاعیه شما از منافقین تعداد بسیار معدودی که در جنگ مسلحانه علیه اسلام و انقلاب محکوم به اعدام شده بودند را منافقین از دهان و قلم شما به آلف و الوف رساندند و می‌بینید که چه خدمت ارزنده‌ای به استکبار کرده‌اید. در مسئله مهدی هاشمی قاتل، شما او را از همه متدینین متدینتر می‌دانستید و با اینکه برایتان ثابت شده بود که او قاتل است مرتب پیغام می‌دادید که او را نکشید. از قضایای مثل قضیه مهدی هاشمی که بسیار است و من حال بازگو کردن تمامی آنها را ندارم. شما از این پس وکیل من نمی‌باشید و به طلایی که پول برای شما می‌آورند بگویید به قم منزل آقای پسندیده و یا در تهران به جماران مراجعه کنید. بحمدالله از این پس شما مسئله مالی هم ندارید. اگر شما نظر من را شرعاً مقدم بر نظر خود می‌دانید - که مسلماً منافقین صلاح نمی‌دانند و شما مشغول به نوشتن چیزهایی می‌شوید که آخرتتان را خرابتر می‌کند - با دلی شکسته و سینه‌ای گداخته از آتش بی‌مهریها با اتکا به خداوند متعال به شما که حاصل عمر من بودید چند نصیحت می‌کنم دیگر خود دانید: ۱- سعی کنید افراد بیت خود را عوض کنید تا سهم مبارک امام بر حلقوم منافقین و گروه مهدی هاشمی و لیبرال‌ها نریزد. ۲- از آنجا که ساده لوح هستید و سریعاً تحریک می‌شوید در هیچ کار سیاسی دخالت نکنید، شاید خدا از سر تقصیرات شما بگذرد. ۳- دیگر نه برای من نامه بنویسید و نه اجازه دهید منافقین هر چه اسرار مملکت است را به رادیوهای بیگانه دهند. ۴- نامه‌ها و سخنرانیهای منافقین که به وسیله شما از رسانه‌های گروهی به مردم می‌رسید؛ ضربات سنگینی بر اسلام و انقلاب زد و موجب خیانتی بزرگ به سربازان گمنام امام زمان - روحی له الفداء - و خونهای پاک شهدای اسلام و انقلاب گردید؛ برای اینکه در قعر جهنم نسوزید خود اعتراف به اشتباه و گناه کنید، شاید خدا کمکتان کند. والله قسم، من از ابتدا با انتخاب شما مخالف بودم، ولی در آن وقت شما را ساده لوح می‌دانستم که مدیر و مدبر نبودید ولی شخصی بودید تحصیل کرده که مفید برای حوزه های علمیه بودید و اگر اینگونه کارهاتان را ادامه دهید مسلماً تکلیف دیگری دارم و می‌دانید که از تکلیف خود سرپیچی نمی‌کنم. والله قسم، من با نخست‌وزیری بازرگان مخالف بودم ولی او را هم آدم خوبی می‌دانستم. والله قسم، من رأی به ریاست جمهوری بنی‌صدر ندادم و در تمام موارد نظر دوستان را پذیرفتم. سخنی از سر درد و رنج و با دلی شکسته و پر از غم و اندوه با مردم عزیزمان دارم: من با خدای خود عهد کردم که از بدی افرادی که مکلف به اغماض آن نیستم هرگز چشم پوشی نکنم. من با خدای خود پیمان بسته‌ام که رضای او را بر رضای مردم و دوستان مقدم دارم؛ اگر تمام جهان علیه من قیام کنند دست از حق و حقیقت بر نمی‌دارم. من کار به تاریخ و آنچه اتفاق می‌افتد ندارم؛ من تنها باید به وظیفه شرعی خود عمل کنم. من بعد از خدا با مردم خوب و شریف و نجیب پیمان بسته‌ام که واقعیات را در موقع مناسب با آنها در میان گذارم. تاریخ اسلام پر است از خیانت بزرگانیش به اسلام؛ سعی کنند تحت تأثیر دروغهای دیکته شده که این روزها رادیوهای بیگانه آن را با شوق و شور و شغف پخش می‌کنند نگردند. از خدا می‌خواهم که به پدر پیر مردم عزیز ایران صبر و تحمل عطا فرماید و او را بخشیده و از این دنیا ببرد تا طعم تلخ خیانت دوستان را بیش از این نچشد. ما همه راضی هستیم به رضایت او؛ از خود که چیزی نداریم، هر چه هست اوست. والسلام. ۱۳۶۸/۱/۶-صحیفه امام، جلد ۲۱، ص ۳۳۲-۳۳۰.

آقای منتظری روز بعد در پاسخ به نامه امام، از ایشان خواستند با کناره‌گیری وی از منصب قائم‌مقامی رهبری موافقت نمایند. امام نیز ضمن قبول استعفای آقای منتظری تاکید کردند "در اسلام مصلحت نظام از مسائلی است که مقدم بر هر چیز است، و همه باید تابع آن باشیم."^۱ امام همچنین در نامه‌ای خطاب به وزیران و نمایندگان مجلس شورای اسلامی علل برکناری آقای منتظری از قائم‌مقامی رهبری را مطرح و تاکید کردند "وظیفه شرعی اقتضا می‌کند تا تصمیم لازم را برای حفظ نظام و اسلام بگیرد."^۲ با عزل آیت‌ا... منتظری، بحث قائم مقامی برای همیشه منسوخ شد.

طرح جانشینی آیت‌ا... منتظری، تیر ۱۳۶۴ در مجلس خبرگان مطرح شد. ۲۰ آبان همان سال، مجلس خبرگان وی را منتخب مردم برای جانشینی امام(ره) معرفی و او را تایید کرد. امام(ره) با وجود مخالفت با این موضوع، مانع تصمیم مجلس خبرگان نشدند.

■ رحلت بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران و آغاز رهبری آیت‌ا... خامنه‌ای

امام(ره) ساعت ۲۲ و ۲۰ دقیقه شامگاه شنبه ۱۳ خرداد ۱۳۶۸ در بیمارستان قلب تهران به ملکوت اعلی پیوست. وداع میلیونی و بی‌نظیر مردم با امام(ره) همچون توفان عظیمی احتمال هرگونه توطئه دشمن را منتفی کرد.^۳ مراسم تشییع پیکر امام خمینی(ره) با بیشترین تعداد شرکت‌کننده در کتاب گینس ثبت شده است. به نوشته گینس ۱۰ میلیون و ۲۰۰ هزار نفر در این مراسم شرکت کردند که حدود یک ششم جمعیت آن زمان ایران بوده است.^۴ به اعتقاد همایون کاتوزیان، برخلاف برخی گمانه‌زنی‌ها، ارتحال امام خمینی موجب ایجاد بی‌ثباتی در کشور نشد، زیرا حکومت تک نفره نبود و چنان‌که در مراسم تشییع امام(ره) نیز دیده شد، نظام پایگاهی گسترده داشت.^۵ صبح ۱۴ خرداد، مجلس خبرگان به موجب اصل ۱۰۷ قانون اساسی، آیت‌ا... خامنه‌ای را رهبر آینده جمهوری اسلامی برگزید. (خبرگان قبل از ورود به بحث انتخاب رهبری، استعفای آیت‌ا... منتظری را به رأی گذاشتند و به اتفاق آرا ایشان را عزل کردند.) آیت‌ا... امینی از اعضای هیئت رئیسه اولین دوره مجلس خبرگان رهبری و همچنین

۱. صحیفه امام، جلد ۲۱، ص ۳۳۳

۲. متن نامه امام: "با سلام، شنیدم در جریان امر حضرت آقای منتظری نیستید و نمی‌دانید قضیه از چه قرار است. همین قدر بدانید که پدر پیرتان بیش از دو سال است در اعلامیه‌ها و پیغامها تمام تلاش خود را نموده است تا قضیه بدین جا ختم نگردد، ولی متأسفانه موفق نشد. از طرف دیگر وظیفه شرعی اقتضا می‌کند تا تصمیم لازم را برای حفظ نظام و اسلام بگیرد. لذا با دلی پر خون حاصل عمرم را برای مصلحت نظام و اسلام کنار گذاشتم. ان شاءالله خواهان و برادران در آینده تا اندازه ای روشن خواهند شد. سفارش این موضوع لازم نیست که دفاع از اسلام و نظام شوخی بردار نیست؛ و در صورت تخطی، هر کس در هر موقعیت بلافاصله به مردم معرفی خواهد شد. توفیق همگان را از خداوند متعال خواستارم. والسلام علیکم و رحمۃ الله و برکاته." ۶۸/۱/۲۶ (صحیفه امام، جلد ۲۱، ص ۳۴۹-۳۵۰)

۳. پژوهش خبری صدا و سیما، ۱۴ خرداد تداوم مردسالاری دینی با نقش‌آفرینی خبرگان ملت، ۱۳/۳/۱۳۹۶، <http://www.iribnews.ir>

۴. فارس نیوز، ۱۴/۳/۱۳۹۴

۵. محمدعلی همایون کاتوزیان، ایرانیان: تاریخ باستان، میانه، و امروز ایران، ترجمه حسین شهیدی، منتشر شده در صفحه شخصی همایون کاتوزیان،

<http://homakatouzian.com/?p=۷۶۷>

شورای بازنگری قانون اساسی می‌گوید: با توجه به اینکه قانون اساسی جدید هنوز تصویب نشده بود، خبرگان وظیفه داشتند بر اساس قانون اساسی سابق که شرط مرجع را مطرح می‌کند، کار کنند.^۱ عرض کردم امام شرط مرجعیت را لازم نمی‌دانند و مجتهد عادل مورد تأیید خبرگان کفایت می‌کند.^۲ بعد از سخنان من دو نفر از نمایندگان تفصیلاً صحبت کردند، سخنان من مورد تأیید قرار گرفت و آنان نیز تأکید کردند باید هر چه زودتر تکلیف انتخاب رهبری روشن شود. جلسه وارد دستور شد. اولین مسئله این بود که انتخاب رهبری در اوضاع کنونی باید به صورت فردی باشد یا شورایی؟^۳ بین نمایندگان اختلاف بود که اول برای فردی رأی بگیریم یا شورایی. آقای خامنه‌ای و مشکینی و هاشمی و اردبیلی میل داشتند اول فردی رأی گرفته شود. چون عقیده داشتند فردی رأی نمی‌آورد، ولی من و بعضی دوستان میل داشتیم ابتدا شورایی به رأی گذاشته شود؛ چون عقیده داشتیم شورایی رأی نمی‌آورد. آقای هاشمی که جلسه را اداره می‌کرد ابتدا رهبری فردی را به رأی گذاشت. اتفاقاً رهبری فردی رأی آورد و تصویب شد. در این هنگام یکی از خبرگان، آقای خامنه‌ای را رهبر فردی پیشنهاد کرد. آقای هاشمی گفت ما هم پیشنهادمان آقای خامنه‌ای است و برای تأیید پیشنهاد خود مطلبی را که چندی قبل درباره آقای خامنه‌ای از امام شنیده بود نقل کرد. پس از تصویب رهبری فردی و پیشنهاد آقای خامنه‌ای به‌عنوان بهترین

۱. در اصل یکصد و هفتم قانون اساسی آمده بود: هرگاه یکی از فقهای واجد شرایط مذکور در اصل پنجم این قانون از طرف اکثریت قاطع مردم به مرجعیت و رهبری شناخته و پذیرفته شده باشد، همانگونه که در مورد مرجع عالیقدر تقلید و رهبر انقلاب آیت الله العظمی امام خمینی چنین شده است، این رهبر، ولایت امر و همه مسئولیت‌های ناشی از آن را بر عهده دارد، در غیر این صورت خبرگان منتخب مردم درباره همه کسانی که صلاحیت مرجعیت و رهبری دارند بررسی و مشورت می‌کنند، هرگاه یک مرجع را دارای برجستگی خاص برای رهبری ببینند او را به عنوان رهبر به مردم معرفی می‌نمایند، وگرنه سه یا پنج مرجع واجد شرایط رهبری را به عنوان اعضای شورای رهبری تعیین و به مردم معرفی می‌کنند.

۲. پاسخ امام (ره) به نامه آیت‌ا... مشکینی: پس از عرض سلام، خواسته بودید نظرم را در مورد متمم قانون اساسی بیان کنم. هرگونه آقایان صلاح دانستند عمل کنند. من دخالتی نمی‌کنم. فقط در مورد رهبری، ما که نمی‌توانیم نظام اسلامی‌مان را بدون سرپرست رها کنیم. باید فردی را انتخاب کنیم که از حیثیت اسلامی‌مان در جهان سیاست و نیرنگ دفاع کند. من از ابتدا معتقد بودم و اصرار داشتم که شرط «مرجعیت» لازم نیست. مجتهد عادل مورد تأیید خبرگان محترم سراسر کشور کفایت می‌کند. اگر مردم به خبرگان رأی دادند تا مجتهد عادل را برای رهبری حکومتشان تعیین کنند، وقتی آنها هم فردی را تعیین کردند تا رهبری را به عهده بگیرد، قهری او مورد قبول مردم است. در این صورت او ولی‌منتخب مردم می‌شود و حکمش نافذ است. در اصل قانون اساسی من این را می‌گفتم، ولی دوستان در شرط «مرجعیت» پافشاری کردند، من هم قبول کردم. من در آن هنگام می‌دانستم که این در آینده نه چندان دور قابل پیاده شدن نیست. توفیق آقایان را از درگاه خداوند متعال خواستارم. والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته. ۶۸/۲/۹۱ روح الله الموسوی الخمينی. (صحیفه امام، جلد ۲۱، ص ۳۷۱)

۳. طرفداران رهبری فردی معتقد بودند: ۱- ادله ولایت فقیه ظهور دارد در ولایت فرد، نهادهای شورایی مانند شورای عالی قضایی و شورای اداره صدا و سیما در عمل موفق نبودند و امتحان خوبی پس ندادند و به همین جهت در بازنگری قانون اساسی حذف خواهند شد. مردم ما به رهبری فردی مأنوس هستند و بدان احترام می‌گذارند، رهبری فردی در تصمیم‌گیری‌های مهم و حساس و در حل مشکلات و بحران‌ها بهتر می‌تواند با قاطعیت عمل کند. طرفداران رهبری فردی آیت‌ا... گلپایگانی را به عنوان بهترین فرد موجود معرفی می‌کردند و می‌گفتند اگر هم در اداره امور مربوط به رهبری از توان کافی برخوردار نبود می‌تواند برای خودش قائم مقامی را انتخاب کند، و برای قائم مقامی آقای خامنه‌ای را معرفی می‌کردند. طرفداران شورای رهبری نیز برای توجیه عقیده خود به مطالبی اشاره می‌کردند، که خلاصه‌اش این‌هاست: ما در زمان حاضر در بین فقها کسی را نداریم که واجد همه شرایط رهبری و در حد امام‌خمینی باشد یکی از امتیازات شورای رهبری این است که اگر یکی از آنان در یکی از شرایط رهبری کمبود داشت، به‌وسیله دیگر افراد جبران می‌شود. حامیان نظریه شورایی افرادی را نیز معرفی می‌کردند. مانند: آقایان شیخ علی مشکینی، سید علی خامنه‌ای، هاشمی‌رفسنجانی، سید عبدالکریم موسوی‌اردبیلی و حاج احمد آقای خمینی. (مرکز اسناد انقلاب اسلامی، روایت آیت‌ا... ابراهیم امینی از انتخاب آیت‌ا... خامنه‌ای به رهبری در مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۶/۱۰/۲۰)

(<http://www.irdc.ir/fa/news/>)

مصدق و احد شرایط رهبری در آن زمان، و تأییدات آقای هاشمی، آقای خامنه‌ای که خود قبلاً از طرفداران نظریه شورای رهبری بود، اجازه گرفت تا مخالف رهبری شخص خودش و نه مخالف با اصل انتخاب فردی که قبلاً تصویب شده بود، صحبت کند. در علل مخالفت خود مطالبی را بیان کرد که مورد قبول خبرگان قرار نگرفت... آنگاه رهبری آقای خامنه‌ای به رأی گذاشته و با اکثریت بیش از دوسوم تصویب شد.^۱

خبرگان اعتقاد داشت اگر الان اعلام کنیم که این انتخاب موقت است^۲ باعث ایجاد تشتت در جامعه می‌شود لذا در اصل مذاکرات عنوان می‌کنیم که موقت، انتخاب شد تا سیر قانونی طی شود. نهایتاً مرداد ۶۸ بعد از همه پرس‌رسی قانون اساسی جدید، دوباره خبرگان براساس قانون جدید رأی‌گیری کرد و باز هم آیت‌ا... خامنه‌ای با حداکثر آرا رهبر جمهوری اسلامی انتخاب شدند.^۳

رهبر معظم انقلاب در این باره می‌گویند: "بالاخره در مجلس خبرگان بحث‌هایی پیش آمد و حرف‌هایی زده شد که نهایتاً به این انتخاب منتهی شد. در همان مجلس، کوشش و تلاش و استدلال و بحث کردم، تا این کار انجام نگیرد؛ ولی انجام گرفت و این مرحله گذشت. من همین الان خودم را یک طلبه معمولی و بدون برجستگی و امتیازی خاص می‌دانم؛ نه فقط برای این شغل باعظمت و مسئولیت بزرگ، بلکه - همان‌طور که صادقانه گفتم - برای مسئولیت‌های به مراتب کوچک‌تر از آن، مثل ریاست جمهوری و کارهای دیگری که در طول این ده سال داشتم. اما حالا که این بار را روی دوش من گذاشتند، با قوت خواهم گرفت؛ آن‌چنان که خدای متعال به پیامبران‌ش توصیه فرمود: «خذها بقوة». برای این مسئولیت، از خدا استمداد کردم و باز هم استمداد می‌کنم و هر لحظه و هر آن، در حال استمداد از پروردگار هستم، تا بتوانم این مسئولیت را در حد وسع خودم - که تکلیف هم بیش از وسع نیست - با قدرت و قوت و حفظ شأن والای این مقام، حفظ کنم و انجام بدهم. این تکلیف من است، که امیدوارم ان‌شاء... مشمول لطف و ترحم الهی و دعای ولی‌عصر (عج) و مؤمنین صالح باشم.^۴

■ بازنگری قانون اساسی

دولتمردان نظام جمهوری اسلامی، ده سال پس از انقلاب و با توجه به تغییر اوضاع کشور، بازنگری در قانون اساسی را مورد توجه قرار دادند. بر همین مبنا امام(ره) چهارم اردیبهشت سال ۱۳۶۸ در نامه‌ای به رئیس‌جمهور هیئتی

۱. مرکز اسناد انقلاب اسلامی، همان

۲. با توجه به اینکه این انتخاب بر مبنای قانون اساسی ۱۳۵۸ که بر مرجعیت تاکید داشت، صورت گرفته بود.

۳. میرداد در گفتگو با "پایگاه مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ماجرای رهبری موقت و رهبری قطعی آیت‌الله خامنه‌ای در مجلس خبرگان رهبری، ۲۰ دی ۱۳۹۶

۴. بیانات در مراسم بیعت ائمه جمعه سراسر کشور، ۱۳۶۸/۴/۱۲

متشکل از بیست نفر از رجال مذهبی و سیاسی^۱ و پنج نفر به انتخاب نمایندگان مجلس شورای اسلامی^۲ را مأمور بازنگری و اصلاح قانون اساسی کردند. امام همچنین در نامه خود به بازنگری در محورهای رهبری، تمرکز بر مدیریت قوه مجریه، تمرکز بر مدیریت قوه قضاییه، تمرکز بر مدیریت صدا و سیما به صورتی که قوای سه گانه بر آن نظارت داشته باشند، تعداد نمایندگان مجلس شورای اسلامی، مجمع تشخیص مصلحت برای حل معضلات نظام و مشورت رهبری به صورتی که قدرتی در عرض قوای دیگر نباشد، راه بازنگری به قانون اساسی و تغییر نام مجلس شورای ملی به مجلس شورای اسلامی اشاره کردند.^۳

شورای بازنگری قانون اساسی از ۷ اردیبهشت تا ۲۰ تیر ۱۳۶۸ با تشکیل چهار کمیسیون و ۴۱ جلسه علنی ضمن اصلاحاتی در اصول، سرفصل‌ها و مقدمه قانون اساسی، ۴۸ اصل مدون را تصویب نهایی کرد. یکی از موارد بحث‌برانگیز در بازنگری قانون اساسی موضوع "حق انحلال مجلس برای مقام رهبری" بود که رهبر معظم انقلاب با ارسال نامه‌ای به رئیس شورای بازنگری قانون اساسی، خواستار صرف نظر از آن شدند.^۴

در بازنگری قانون اساسی، شرط مرجعیت برای مقام رهبری حذف شد؛ اختیارات رهبری افزایش یافت؛ جایگاه مجمع تشخیص مصلحت نظام تثبیت شد؛ اختیارات شورای نگهبان بیشتر و مقام نخست وزیری حذف شد. عبارت «مجلس شورای ملی» هم به «مجلس شورای اسلامی» تغییر یافت.^۵

همه‌پرسی اصلاحیه قانون اساسی ششم مرداد ۱۳۶۸ همزمان با انتخابات ریاست‌جمهوری برگزار شد. در این همه‌پرسی ۵۵ درصد واجدان شرایط رای‌دهی به اصلاحیه قانون اساسی رای مثبت دادند.

■ ریاست جمهوری هاشمی رفسنجانی

انتخابات ریاست جمهوری پنجم، ششم مرداد ۱۳۶۸ همزمان با همه‌پرسی قانون اساسی برگزار شد. پایان یافتن جنگ، رحلت امام (ره) و انتخاب آیت‌الله خامنه‌ای به رهبری، اصلاح قانون اساسی و حذف پست نخست‌وزیری، انتخابات این دوره را با دوره‌های قبل متفاوت کرده بود. با توجه به اینکه هنوز بیش از سه ماه تا پایان دوره ریاست جمهوری آیت‌الله خامنه‌ای

۱. علی مشکینی، سیدحسین طاهری خرم‌آبادی، محمدمؤمن قمی، اکبر هاشمی رفسنجانی، ابراهیم امینی، سیدعلی خامنه‌ای، میرحسین موسوی، سید عبدالکریم موسوی اردبیلی، سیدمحمد موسوی خوئینی‌ها، محمد محمدی گیلانی، ابوالقاسم خزعلی، محمد یزدی، محمد امامی کاشانی، احمد جنتی، محمدرضا مهدوی کنی، احمد آذری قمی، محمدرضا توسلی (محلای)، مهدی کروبی.

۲. مجلس ۵ اردیبهشت ۶۸ حسین هاشمیان، عمید زنجانی، بیات زنجانی، نجفقلی حبیبی و هادی خامنه‌ای را برای عضویت در این هیئت معرفی کرد.

۳. صحیفه امام، جلد ۲۱، ص ۳۶۴-۳۶۳

۴. متن نامه مقام معظم رهبری خطاب به آیت‌الله مشکینی: بسم‌الله الرحمن الرحیم - حضرت آیت‌الله‌... مشکینی - ریاست محترم شورای بازنگری قانون اساسی - با سلام و تحیت. از آن‌جا که طرح مسأله «حق انحلال مجلس برای مقام رهبری»، از سوی جمع کثیری از نمایندگان محترم مجلس شورای اسلامی و غیر آنان مورد حساسیت و اعتراض قرار گرفته است، شایسته است که موضوع یادشده از دستور کار شورای بازنگری حذف شود، تا موجبی برای اختلاف نظر میان برادران در این جو صفا و صمیمیت به وجود نیاید. (دفتر حفظ و نشر آثار مقام معظم رهبری، ۱۳۶۸/۴/۱۰)

۵. محمدعلی زندی، بازنگری در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران سال ۱۳۶۸، پژوهشکده باقرالعلوم، ۲۴ آبان ۱۳۹۳، <http://pajooh.ir>

باقی مانده بود، پنجمین دوره انتخابات ریاست جمهوری زودتر از موعد مقرر برگزار شد. در این دوره، ۷۹ نفر ثبت نام کردند که شورای نگهبان از میان آنها صلاحیت حجت‌الاسلام والمسلمین هاشمی رفسنجانی و عباس شیبانی را تایید کرد. در این دوره از انتخابات حدود ۱۶ میلیون و ۵۰۰ هزار نفر از ۳۰ میلیون واجد شرایط رای دهی شرکت کردند (حدود ۵۵ درصد مشارکت)^۱ که هاشمی رفسنجانی با کسب بیش از ۹۴ درصد کل آرای ماخوذه به ریاست جمهوری انتخاب شد. ۱۲ مرداد آیت‌الله خامنه‌ای پس از ۲۸ روز تصدی توأم رهبری و ریاست جمهوری، ضمن استعفا از ریاست قوه مجریه، با تنفیذ آرای مردم، حجت‌الاسلام والمسلمین هاشمی رفسنجانی را به این مقام منصوب کردند. ۲۴ مرداد نیز حجت‌الاسلام والمسلمین هاشمی رفسنجانی از ریاست قوه مقننه استعفا و برای ریاست جمهوری سوگند یاد کرد. فردای آن روز مهدی کروبی با رأی ۱۵۴ از ناطق نوری که ۹۶ رأی کسب کرده بود، پیشی گرفت و به ریاست مجلس رسید.^۲

پژوهش
تشریحی

■ کشف شبکه جاسوسی آمریکا در ایران

اول اردیبهشت ۱۳۶۸ خبر دستگیری شبکه گسترده جاسوسی آمریکا در ایران منتشر شد. هاشمی رفسنجانی در خطبه‌های نماز جمعه تهران اعلام کرد "با پشتکار نیرومند و تلاش شبانه‌روزی وزارت اطلاعات و حفاظت اطلاعات ارتش، توانستیم تعداد فراوانی از جاسوس‌های آمریکایی را کشف کنیم و اینها الان بازداشت شدند و تحت بازجویی هستند." هاشمی رفسنجانی با توجه به شمار افراد دستگیر شده، این خبر را پدیده مهمی در تاریخ سیاسی اخیر دنیا دانست.^۳ روزنامه نیویورک تایمز نهم آگوست ۱۹۸۹ (۱۸ مرداد ۱۳۶۸)، با انتشار گزارشی درباره کشف شبکه جاسوسی سازمان «سیا»، به اعتراف مقامات و تحلیل‌گران آمریکایی در زمینه موفق نبودن آمریکا در فعالیت‌های جاسوسی در ایران اشاره و دستگیری تعدادی از جاسوسان آمریکا در ایران را تایید کرد.^۴

■ تصویب و اجرای برنامه پنج ساله اول توسعه کشور

برنامه پنج‌ساله اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با انتخاب راهبرد «آزادسازی اقتصادی» در سال ۱۳۶۸ تصویب شد. با شروع برنامه که به «برنامه سازندگی» شهرت یافت، رشد اقتصادی چشمگیر بود، اما در سال‌های آخر، روند رشد اقتصاد نزولی شد. رشد اقتصادی که در سال ۱۳۷۰ حدود ۱۰ درصد بود، در سال ۱۳۷۲ به حدود ۵ درصد رسید. بنابراین این برنامه نتوانست رشدی مستمر و پایدار در اقتصاد شکل دهد و تحت تأثیر تحولات خارج از کنترل برنامه قرار گرفت.^۵ علاوه بر این برنامه در طول اجرا دستخوش تغییر و تحول شد. از جمله این

۱. <https://www.moi.ir/portal/File/ShowFile.aspx?ID=017447e1-bce3-40e5-b0b9-c7d739f05804f9>

۲. محمد علی زندی، پنجمین دوره انتخابات ریاست جمهوری ۱۳۶۸، پژوهشکده باقرالعلوم (ع)

۳. روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۸/۲/۲

۴. روزنامه کیهان، ۲۴/۱۲/۱۳۹۳

۵. افزایش موقت درآمدهای نفتی کشور به دلیل اشغال کویت، تزریق سریع وام‌های خارجی در اقتصاد ملی و به تبع آن، به وجود آمدن بحران سررسید بدهی‌ها

تجدید نظرها اولویت دادن به استراتژی تشویق صادرات، تک نرخی کردن ارز و خصوصی سازی سریع بود. به طور کلی برنامه اول توسعه موفق عمل نکرد و به علت مشکلات به وجود آمده، موجب تورم قیمت‌ها در دو سال آخر برنامه شد که سیر صعودی آن تا اوایل برنامه دوم نیز ادامه یافت.^۱

■ آغاز به کار نخستین خط کشتیرانی ایران در دریای خزر

اولین خط کشتیرانی ایران در دریای خزر دهم مرداد ۱۳۶۸ آغاز به کار کرد. با ایجاد این خط کشتیرانی، مبادی ورودی ایران گسترش یافت و مسیر صادرات به اروپا حدود چهار هزار کیلومتر کوتاه شد. شرکت کشتیرانی دریای خزر، تنها ناوگان ملی کشور در این حوزه است که با کشتی‌های ایران بشیر، ایران بصیر، ایران قدیر و ایران دلیر، محموله‌های تجاری را بین بنادر شمالی کشور و بنادر خارجی حوزه دریای خزر حمل می‌کند.^۲

■ تشکیل وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح

قانون تشکیل وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، ۲۸ مرداد سال ۱۳۶۸ به تصویب مجلس رسید. به موجب این قانون وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران از ادغام دو وزارتخانه دفاع و سپاه پاسداران تشکیل شد.^۳

■ آغاز فعالیت رسمی جمعیت زنان جمهوری اسلامی ایران

اولین تشکل سیاسی که از وزارت کشور اجازه فعالیت گرفت، جمعیت زنان جمهوری اسلامی بود.^۴ این جمعیت که دومین تشکل فرهنگی سیاسی زنان بعد از انقلاب اسلامی بود، سال ۱۳۶۵ کار خود را آغاز و ۱۲ تیر ۱۳۶۸ مجوز فعالیت دریافت کرد.^۵ (جامعه زنان انقلاب اسلامی ایران به دبیر کلی اعظم علایی طالقانی نخستین احزاب با دبیر کلی یک زن در روزهای ابتدایی پیروزی انقلاب اسلامی تشکیل شد؛ اما در سال ۱۳۷۱ موفق به اخذ پروانه شد). هرچند این جمعیت با عنوان تشکل سیاسی مجوز فعالیت دریافت کرد، اما مهم‌ترین فعالیت سیاسی آن ارائه فهرست انتخاباتی در انتخابات مجلس شورای اسلامی و اعلام موضع در انتخابات ریاست جمهوری بود. ترکیب اعضای شورای مرکزی و اعضای فعال این جمعیت تمایل به جناح چپ دارد. عملکرد این جمعیت در تهیه

۱. گام‌های پنج ساله توسعه ملی، نسخه الکترونیکی نشریه اجتماع و توسعه، <http://etmag.ir/index.php/>، ۲۰۱۱-۰۵-۰۲-۱۲-۳۲-۴۰

۲. پایگاه اطلاع رسانی شرکت کشتیرانی دریای خزر، <https://khazarshipping.ir/>

۳. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/>، ۹۱۷۰۷

۴. محمدعلی زندی، جمعیت زنان جمهوری اسلامی، پژوهشکده باقرالعلوم، ۱۳۹۳/۸/۲۴

۵. اعضای مؤسس: زهرا مصطفوی (دختر امام خمینی)، مرضیه حدیچی (دباغ)، ربابه رفیعی طاری (فیاض‌بخش)، فاطمه ایرانمنش، صدیقه مقدسی، قدسیه فیروزان، سهیلا جلودارزاده، فاطمه طباطبائی (همسر احمد خمینی).

لیست‌های انتخاباتی کاندیداهای مجلس نیز به وضوح گرایش سیاسی این جمعیت را به جریان دوم خرداد و گرایش چپ نشان می‌دهد.

رفع هرگونه تبعیض در مورد زنان، تثبیت جایگاه زنان در خانواده و همچنین در ابعاد مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، نظامی و ... در جوامع، محقق ساختن حضور فعال زنان در سطوح مختلف تصمیم‌گیری و مشاغل حساس و کلیدی و حمایت از حرکت‌های سالم زنان در سطوح جهان از اهداف ویژه جمعیت زنان جمهوری اسلامی ایران است. گفته می‌شود هم اکنون (۴ دهه بعد از انقلاب) حدود هفت درصد احزاب ایران به زنان تعلق دارد.^۱

■ جمع بندی

ارتحال بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران در سال یازدهم انقلاب، مهم‌ترین رویدادی بود که از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی رخ داد و کام ملت ایران را تلخ کرد. حضور گسترده مردم انقلابی ایران در مراسم تشییع این مرد جاودانه تاریخ، رخداد مهم دیگری بود که دنیا هنوز مانند آن را به خود ندیده است. انتخاب آیت‌... خامنه‌ای به رهبری انقلاب در فردای ارتحال امام(ره) نقطه عطف دیگری در تحولات انقلاب اسلامی از آغاز تاکنون است. رهبری خردمندان آیت‌... خامنه‌ای در سه دهه اخیر، به اذعان دوست و دشمن نقش مهمی در تحکیم و تثبیت نظام جمهوری اسلامی ایران داشته است. در یازدهمین سال انقلاب اسلامی همچنین با توجه به پایان هشت سال جنگ تحمیلی رژیم بعث علیه ایران اسلامی، سازندگی و آبادانی کشور در اولویت قرار گرفت و بدین ترتیب تصویب و اجرای برنامه‌های توسعه کشور آغاز شد.

---

۱. روزنامه آرمان، ۱۳۹۵/۱۰/۸.